

แหล่งเรียนรู้วัดไหล่หินหลวง
ตำบลไหล่หิน อำเภอกะลา จังหวัดลำปาง

ความเป็นมาของแหล่งเรียนรู้

วัดไหล่หินหลวง หรือ วัดเสลารัตนปัทมทาราม วัดสำคัญเก่าแก่ของจังหวัดลำปางที่มีอายุหลายร้อยปี จากหลักฐานทางด้านโบราณ จารึกและตำนานต่าง ๆ ได้กล่าวถึงวัดไหล่หินในอดีตว่าเป็นวัดที่มีความสำคัญทางศาสนา มีหลักฐานว่าในปีพ.ศ. 2181 วัดไหล่หินสมัยนั้นยังเป็นอารามเล็ก ๆ มีพระภิกษุสามเณรมาอาศัยบวชเรียนเป็นจำนวนมาก

ในตำนานการสร้างวัดได้กล่าวอ้างถึง "พระมหาป่า" หลายรูปซึ่งเป็นเจ้าอาวาสที่ถือชุดงควัตรเป็นหลักปฏิบัติในการสืบทอดพระศาสนา แต่มีพระมหาป่ารูปหนึ่งที่ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาคือ "พระมหาป่าเกสร ปัญโญ" (ครูบาศีลธรรมเจ้า) จากคำบอกเล่าที่ได้เรียบเรียงไว้ในหนังสือประวัติวัดไหล่หินหลวงที่ทางวัดได้จัดพิมพ์ กล่าวไว้ตอนหนึ่งว่า "ท่านพระมหาเกสรปัญโญเป็นพระนักปฏิบัติ นักศึกษาสนธิธรรมคำสั่งสอนอันขียนขง ท่านมีความรู้แตกฉานสามารถเขียนและแต่งธรรมได้วันละมาก ๆ เล่ากันว่าจาร์วันหนึ่งได้มูลเหล็กจารเต็มกะลามะพร้าว ซึ่งหาใครเสมอเหมือนมิได้เลย นอกจากนี้ท่านได้ประพฤติปฏิบัติสมณธรรมอย่างจริงจัง โดยปฏิบัติอยู่ที่ถ้ำฮางฮ้างจนจิตเป็นสมาธิได้ญาณสมาบัติอภินิหารเป็นอัจฉริยะ.."

ด้วยจริยวัตรของท่านจึงทำให้มีผู้คนเลื่อมใสศรัทธา ไม่เพียงแต่คนในท้องถิ่นแต่ได้เลื่องลือไปจนถึงเมืองเชียงตุง ซึ่งตามประวัติกล่าวว่าเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงได้มาสร้างวิหารที่วัดไหล่หินหลวง ต่อมาภายหลังเจ้าบุญวาทย์วงศ์มณิต ได้มาสร้างโบสถ์รวมทั้งผู้คนจากในชุมชนและที่อื่น ๆ ได้เข้ามาบูรณะปฏิสังขรณ์วัดไหล่หินให้มีสภาพสมบูรณ์

ความสำคัญของวัดไหล่หินนอกเหนือจากเป็นวัดสำคัญเก่าแก่ของจังหวัดลำปางแล้วนั้น ยังเป็นสถานที่เก็บคัมภีร์โบราณที่ผู้คนทั้งในและนอกชุมชนเข้ามาศึกษาและคัดลอกกัน ปัจจุบันคัมภีร์ส่วนหนึ่งที่ชำรุดเสียหายไป แต่ยังมีบางส่วนที่คงสภาพดีและได้เก็บรักษาไว้ในโรงธรรมของวัด คัมภีร์โบราณของวัดเป็นหลักฐานสำคัญทางประวัติศาสตร์และศาสนาที่แสดงให้เห็นความสำคัญของวัดไหล่หินในฐานะที่เป็นแหล่งศึกษาพระธรรมในสมัยโบราณ พบว่ามีเอกสารโบราณที่มีอายุเก่ากว่า 700 ปีเศษ จารเป็นภาษาบาลี ตัวอักษรล้านนา ซึ่งจารไว้เมื่อปี จ.ศ.601 (พ.ศ. 1782 ชื่อคัมภีร์ "สทาวกณณิ" มีทั้งสิ้น 7 ผูก จำนวน 364 หน้า)

สาระเด่นและจุดเด่นของแหล่งเรียนรู้

1. วิหารโถง มีชื่อเรียกตามชุมชนว่า วิหารป้วย ซึ่งหมายถึง วิหารที่ไม่มีผนังกั้น
2. ชุมประตู่โง
3. หอเก็บพระธรรมและคัมภีร์โบราณเก่าแก่
4. เจดีย์
5. พิพิธภัณฑ์ของวัด

รูป วิหารโถง

วิหารโถง เป็นวิหารแบบล้านนาขนาดเล็ก ขนาดกว้าง 5 เมตร ยาว 9 เมตร ภายในประดิษฐานพระพุทธรูปประธาน การประดับตกแต่งวิหารมีการประดับทั้งภายในและภายนอกเป็นภาพและลวดลายต่าง ๆ เช่น ภาพเขียนสี เป็นภาพเขียนด้วยสีฝุ่นบนแผ่นไม้ที่บริเวณส่วนบนของโครงสร้าง หลังคาเป็นภาพพระพุทธรูปประทับยืน ภาพลายคำ เป็นภาพที่ทำด้วยเทคนิคการพิมพ์เป็นลวดลายลงบนพื้นสีทอง ลายประดับบนวิหารนี้ทำเป็นลายพันธุ์พฤกษา ลายเครือเถา ลายช่อดอกไม้ ลายดอกบัวและกลีบบัว นอกจากนี้ก็มีภาพบุคคลเช่น ภาพพระพุทธเจ้า ภาพเทวดา นางฟ้าและภาพสัตว์หลากหลายชนิด

ตามประวัติการสร้างวิหารหลังนี้มีบันทึกไว้บนแผ่นไม้ที่ท่อน้ำในวิหารกล่าวว่า ในปี จ.ศ. 1045 (พ.ศ. 2226) พระมหาป่าเกสร ปัญโญ เป็นประธานพร้อมด้วยเจ้าฟ้าเมืองเชียงตุงและศิษยานุศิษย์ได้สร้างวิหารนี้ขึ้นในปีคคี่ เดือน 5 เปีงไทยแต่สง่า จากรูปทรงสันนิษฐานว่าคงมีการปฏิสังขรณ์ให้คงอยู่ในสภาพเดิมมาหลายยุคหลายสมัย เนื่องจากชาวบ้านสมัยนั้นมีความเชื่อเกี่ยวกับข้อห้ามในการรื้อถอนอาคารสิ่งก่อสร้างทางศาสนา หากผู้ใดละเมิดจะพบกับความหายนะ จึงทำให้วิหารหลังนี้ได้รับการอนุรักษ์ตลอดมา ปัจจุบันกรมศิลปากรได้ขึ้นทะเบียนโบราณสถานวิหารหลังนี้ไว้เมื่อวันที่ 14 ตุลาคม 2523

ซุ้มประตูโถง

ซุ้มประตูโขง เป็นซุ้มประตูบริเวณด้านหน้าวิหาร ลักษณะเป็นซุ้มทรงปราสาทสกุลช่างลำปาง ตกแต่งด้วยลายปูนปั้นที่ตัวอาคารเป็นลายบัวคอเสื้อ ลายประจายามและลายบัวเชิงล่าง ชั้นหลังคา ตกแต่งปูนปั้นด้วยลายพญานาค รูปหงส์ ตัวหงาและลายพันธุ์พฤกษา ด้านข้างประตูทั้งสองมีรูป กิณรีแบบนูนต่ำประดับอยู่ ส่วนหน้าบันทำเป็นลายปูนปั้นแบบนูนต่ำตกแต่งด้วยภาพเขียนสี ลักษณะเด่นของซุ้มประตูโขงวัดไหล่หินที่แปลกกว่าวัดอื่นก็คือ การประดับชั้นหลังคาด้วยรูปสัตว์ ที่ทำด้วยดินเผาเคลือบ

รูปโบสถ์วัดไหล่หิน

โบสถ์ ตั้งอยู่ในเขตพุทธาวาส เป็นโบสถ์ขนาดเล็กแบบเปิดโล่งกว้าง 3 เมตรยาว 5 เมตร หน้าไปทางทิศตะวันตก พระอุตตะมะอาราชิบดีและเจ้าบุญญาทวยังศัมานิต เจ้าผู้ครองนครลำปาง องค์สุดท้าย เป็นประธานในการก่อสร้างเมื่อพ.ศ. 2459 รูปแบบของสถาปัตยกรรมแบบยุคหลังสร้าง เป็นอาคารโถงมีผนังกันด้านหลัง มีราวลูกกรงไม้กันแดด ทั่วล้อมรอบ พื้นยกสูงเล็กน้อย หน้าบันเป็น ลายแกะสลักกระเจกสีส่วนของค้ำยันเป็น "นาคตัน" หลังคามุมด้วยกระเบื้องเคลือบ ชายคาประดับ ด้วยไม้ฉลุลายซึ่งเป็นรูปแบบที่นิยมกันทั่วไปในเมืองลำปางขณะนั้น

รูปโรงธรรม

โรงธรรม เป็นอาคารที่อยู่ในเขตสังฆาวาสใกล้ประตูทางเข้าทิศเหนือ พระอุตตะมะอารามะธิบติ พร้อมด้วยหนานมณีวรรณ หนานวงค์ พญาศรีวิเลิศและพญาแสนด้าวร่วมกันสร้างในปี จ.ศ. 1281 (พ.ศ. 2462) แต่เดิมใช้เป็นกุฏิ ปัจจุบันใช้เป็นที่เก็บรักษาคัมภีร์โบราณ โรงธรรมหลังนี้สร้างขึ้นตามแบบแผนกุฏิเก่าของวัดพระธาตุลำปางหลวง ซึ่งมีจารึกบนแผ่นไม่ว่าสร้างในปี พ.ศ. 2027 นับว่าเป็นอาคารที่สร้างตามแบบกุฏิโบราณของล้านนา

รูปพิพิธภัณฑ์ และวัตถุโบราณสำคัญของวัดไหล่หินหลวง

พิพิธภัณฑ์วัดไหล่หินเป็นอาคารชั้นเดียว ภายในจัดแสดงศิลปวัตถุและโบราณวัตถุต่าง ๆ มากมาย ของที่เด่นและสำคัญของพิพิธภัณฑ์แห่งนี้คือ คัมภีร์ใบลานที่จารเป็นอักษรล้านนาที่มีอายุมากกว่า

500 ปี เครื่องใช้ในพิธีกรรม หรือเครื่องสักการะที่เกี่ยวข้องในพุทธศาสนา สิ่งของเหล่านี้นอกจาก จะเก็บรักษาไว้ในพิพิธภัณฑสถานแล้ว บางส่วนเก็บรักษาไว้ใน โรงธรรม ศาลาการเปรียญ และวิหาร อาทิ จองคำ ค้างเทียน วิหารน้อย ฉางข้าวน้อย เสาชิงกง(คานหามที่มีพนักโค้งเหมือนงวงเรือ) **เครื่องมือ** **จำหลัก** อาสนะที่ใช้วางเครื่องอัฐบริวาร พระพุทธรูปโบราณ พระพิมพ์ดินเผา วิหารไม้พระอุปคุต มณฑปพระเจ้าแก้ว หีบพระธรรม

ส่วนสิ่งของอื่น ๆ ที่จัดแสดง อาทิ เครื่องใช้ในครัวเรือน สิ่งของที่ชาวบ้านในอดีตใช้ใน ชีวิตประจำวัน อาทิ เครื่องปั้นดินเผา เครื่องเงิน เครื่องประดับ เครื่องจักสาน เครื่องดนตรี มีทั้ง ประเภท ฆ้อง ฉาบ และกลองที่ชาวบ้านเรียกว่า กลองแหว่ กลองอู๊ย กลองตะหลดปิด เครื่องรางของ ขลัง ได้แก่ ผ้ายันต์ที่ใช้พันศีรษะ เสื้อ ผ้าคาดเอว ลงอักขระเลขยันต์เพื่อให้อยู่คงกระพันคุ้มครอง ผู้สวมใส่ให้พ้นภัยต่างๆ มีตะกรุด ลูกประคำ พระเครื่อง นอกจากนี้ยังมีชิ้นส่วนสถาปัตยกรรม เป็น ชิ้นส่วนอาคารสิ่งก่อสร้างที่วัดเคยมีการรื้อถอนหรือซ่อมแซม บางชิ้นมีลวดลายแกะสลักที่สวยงาม

เอกลักษณ์หนึ่งของพิพิธภัณฑสถานแห่งนี้คือ ตู้ไม้ที่ใช้จัดแสดงสิ่งของนั้น เคยเป็นที่เก็บหีบศพของ ชาวบ้านมาก่อน โดยชาวบ้านมีความคิดว่า ถ้าทำที่เก็บหีบศพในลักษณะเป็นตู้ เมื่อประกอบพิธีทาง ศาสนาเรียบร้อยแล้ว ทางวัดสามารถนำไปใช้ประโยชน์ได้ต่อไป ในขณะที่ส่วนอื่น ๆ ในภาคเหนือ มักนิยมทำเป็นปราสาทกัน

ในปี 2548 พิพิธภัณฑสถานท้องถิ่นวัดไหล่หินหลวง และโครงการวิจัยและพัฒนาพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น ศูนย์ มานุษยวิทยาสิรินธร ร่วมกันพัฒนาพิพิธภัณฑสถานเพื่อให้สถานที่ที่จะบอกเล่าวิถีชีวิตคนไหล่หิน แลกเปลี่ยน ถ่ายทอดความรู้ระหว่างผู้เฒ่าผู้แก่ ผู้ใหญ่ และเยาวชน โดยกิจกรรมต่าง ๆ ที่ร่วมกันทำ อาทิ การทัศนศึกษาดูงานพิพิธภัณฑสถานท้องถิ่น การทำทะเบียนวัตถุ การเก็บข้อมูลและสืบค้น ประวัติศาสตร์ท้องถิ่น ประวัติข้าวของในพิพิธภัณฑสถาน นิทรรศการภาพถ่ายไหล่หินในอดีต

การได้รับการยอมรับ

วัดไหล่หินหลวงเป็นสถานที่ที่มีความสำคัญทางด้านศิลปวัฒนธรรมและสถาปัตยกรรม เก่าแก่จนสถานศึกษาและหน่วยงานทั้งภาครัฐและเอกชนให้การยอมรับและขอเข้ามาศึกษาความรู้ ด้านต่างๆในวัดไหล่หินหลวง เช่น

- กรมศิลปกรขึ้นทะเบียนเป็น โบราณสถาน และขึ้นทะเบียนวัตถุโบราณของวัดเป็น โบราณวัตถุ

- มหาวิทยาลัยศิลปากร มาศึกษาข้อมูลทางด้านประวัติศาสตร์ของวัดและพิพิธภัณฑสถานและคำภีร์โบราณของวัดไหล่หิน
- คณะวิชาสถาปัตยกรรมมหาวิทยาลัยจุฬาลงกรณ์ มาขอศึกษารูปแบบอาคารของวิหาร โถง นอกจากนี้ยังมีรายการวิทยุโทรทัศน์ที่มาทำรายการของวัดไหล่หินหลวงหลายรายการ เช่น
 - รายการคิดได้ไง
 - รายการทุ่งแ่งตะวัน
 - รายการโลกสีน้ำเงิน
 - รายการมอร์นิ่งท็อก

สอดคล้องตามภารกิจของ กศน.

สอดคล้องตามภารกิจของ กศน. ด้านการศึกษาขั้นพื้นฐานโดยวัดไหล่หินหลวงได้มีส่วนให้ความรู้ในเรื่องของประวัติศาสตร์ชุมชน ศิลปวัฒนธรรม ผู้รู้และภูมิปัญญาในการศึกษาเรียนรู้ ทั้งการก่อสร้างวิหารจากวัสดุธรรมชาติ การเก็บรักษาคัมภีร์โบราณด้วยภูมิปัญญา และความเป็นมาของชุมชนบ้านไหล่หินโดยมีวิทยากรของวัดและผู้สูงอายุวัดไหล่หินเป็นวิทยากรให้กับกลุ่มนักศึกษาศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลไหล่หินในการเรียนรู้

การบริการด้วยความยืดหยุ่นเป็นมิตร อบอุ่น เป็นกันเอง มีจิตอาสา

วัดไหล่หินนั้นเปิดให้บริการกับนักท่องเที่ยวและผู้ที่มาศึกษาหาความรู้ โดยมีผู้รู้จากกลุ่มผู้สูงอายุบ้านไหล่หินมาให้บริการให้ความรู้กับผู้ที่มา ประจำอยู่วัด วันละ 2 คน ถ้าหากหน่วยงานใดที่มาเป็นจำนวนมาก ทางวัดจะจัดวิทยากรให้กับคณะที่มาตามความเหมาะสมในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และวิทยากรและผู้รู้ที่มาร่วมเป็นวิทยากรของวัดจะไม่มีค่าตอบแทนแต่ทางวัดจะเลี้ยงข้าวกลางวันเป็นการตอบแทน

การเผยแพร่ประชาสัมพันธ์

วัดไหล่หินหลวงได้จัดทำเอกสารแผ่นพับและเอกสารข้อมูลสารสนเทศเพื่อเผยแพร่ประชาสัมพันธ์วัด นอกจากนั้น ทางวัดยังจัดทำเว็บไซต์ของวัด พิมพ์ภาษาไทย วัดไหล่หินหลวง www.libin.com

การมีส่วนร่วม เชื่อมโยงภาคีเครือข่าย

- ศูนย์การเรียนรู้ชุมชนตำบลไหล่หินใช้เป็นแหล่งเรียนรู้ศึกษาประวัติศาสตร์ของชุมชน
- เป็นสถานที่ศึกษาสมุนไพรของกลุ่มอนุรักษ์สมุนไพรบ้านไหล่หิน
- เป็นสถานที่ที่โรงเรียนไหล่หินวิทยาใช้เป็นแหล่งเรียนรู้และฝึกอบรมภาคฤดูร้อน
- เป็นแหล่งเรียนรู้ของโรงเรียนบ้านไหล่หิน
- เป็นวัดที่เข้าร่วมโครงการวัดปลอดบุหรี่ของกระทรวงสาธารณสุข
- วัดไหล่หินหลวงทำวิจัยเรื่องวิถีชีวิตและความเป็นอยู่ของคนไหล่หิน ร่วมกับสถาบันมนุษยวิทยาศิรินคร

- ร่วมทำวิจัยกับ สกว. ในการจัดทำงานศพแบบพอเพียงวิถีพุทธ

การดำเนินงานอย่างต่อเนื่อง

1. วัดไหล่หินหลวงเปิดให้บริการข้อมูลความรู้ให้กับนักท่องเที่ยว ประชาชน และผู้ที่สนใจ ทุกวัน ไม่เว้นวันหยุดราชการ โดยมีวิทยากรของวัดผลัดเปลี่ยนหมุนเวียนมาทำหน้าที่วันละ 2 คน
2. วัดไหล่หินหลวงจัดกิจกรรมการศึกษาเรียนรู้การแปลคัมภีร์ใบลานของวัดเพื่อเผยแพร่บันทึกความรู้ของคนในสมัยโบราณ
3. วัดไหล่หินหลวงได้ทำการศึกษาข้อมูลประวัติและความเป็นมาของวัดอุโบสถโบราณของพิพิธภัณฑวัดเพื่อขอขึ้นบัญชีเป็นวัดอุโบสถโบราณอย่างต่อเนื่อง

ผู้ใช้บริการ(กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ/หลากหลาย)

กลุ่มเป้าหมายเฉพาะ

- นักเรียนนักศึกษา และนักวิชาการ

หลากหลาย

- นักท่องเที่ยว
- ประชาชน

ผลที่เกิดขึ้น

การเรียนรู้ ผู้เรียนและผู้สนใจที่มาศึกษาวัดไหล่หินหลวงเกิดการเรียนรู้ทางด้านประวัติศาสตร์และภูมิปัญญาในการดำเนินชีวิตของคนในสมัยเก่า และสามารถนำไปปรับใช้ในชีวิตประจำวันได้ทั้งในรูปแบบของการใช้ภูมิปัญญาและความรู้ทางด้านประวัติศาสตร์

